

Pisma mlademu prijatelju.

VIII.

Dragi Bogdan!

Mož, ki ima neprecenljivih zaslug za slovensko književnost, vzlasti v spisovanji slovnice slovenske, a je zakrivil usodepolni črkopisni prepir, je **Fran Metelko**, ki se je porodil 1789. l. v Škocijanu na Dolenjskem. Šolal se je v Novem mestu in Ljubljani, postal duhovnik in gre za kapelana v Gorje, a vže bodočega leta pride v Ljubljano za stolnega kapelana in (nekaj dni potem) podvodjo in spirituvala v semenišče, katero je vodil takrat slavni rodoljub in pisatelj Matej Ravnikar. Kakor ti je znano, osnovali so 1817. l. tudi v Ljubljanskej bogoslovnici učilišče slovenskega jezika in učitelj slovenščine je bil Metelko (po štiri ure na teden). Poučeval je ob nedeljah učence rokodelske in obrtne šole krščanski nauk do svoje smrti in kaka tri leta je učil tudi brezplačno pripravnike za ljudske šole na kmetih. Po Vodnikovej smrti (1819) je učil poldrugo leto laščino na liceji (gimnaziji) in okolo 1820. l. je jel tolmačiti na slovenski jezik nemške ukaze in razglase deželne vlade (do 1847). Leta 1848. se je uvela slovenščina kot učni predmet na gimnazijo in Metelko je postal učitelj slovenščine na njej in učiteljeval do 1858. l. Dve leti potem (1860) je umrl slavni slovničar slovenski.

Vse svoje ogromno imetje je ostavil v blage namene: za dobrodelna društva, ustanove itd. in živoč je pomagal rad ubožnim in potrebnim z znatnimi vsotami. Vse svoje življenje je delal na tihem, a plodonosno in vztrajno. Pisal sicer ni mnogo, a kar je spisal, zlatá je vredno. Bil je veleučen in izobražen, umel mnogo jezikov in po nekoliko „vsa narečja slovanska“. A najbolje se mu je milil materini jezik, kateri je ljubil z dušo in srcem. Izdal je poleg dveh abecednikov, številstva (preloženega) in berila za male šole na kmetih pobožno knjigo, prevedeno in pisano v lepej slovenščini „*Srce ali spoznanje in zboljšanje človeškega srca*“. Dal je na svetlo tudi nemški pisano slovnico slovenskega jezika za učiteljske pripravnike (1830), ki pa je le posnetek njegove vže pred petimi leti (1825) izdane slovenske slovnice, nemški pisane: „*Lehrgebäude der slovenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*“ (Učilna zgráda slovenskega jezika v kraljestvu Iliriji in v sosednih pokrájčinah.) V proslavu piše o starih Slovanih (Ciril in Metodij, staroslovenščina) navaja odlomek iz starih slovenskih brizinskih spominkov, razdeli slovanska narečja (po Dobrovskem), kratko a krepko o „kranjskej literaturi“ in posebe o slovnica. V uvodu začne s črkami (katere si je na novo ustvaril) in besedotvorjem, nadalje sledi pregibanje besed in skladnja. Končuje pa slovnico z raznimi slovenskimi in nemškimi izreki in pregovori ter jo završi s kopico (40) prevedenih Ezopovih basnij, pisanih vže v njegovem novem črkopisu kakor vsa slovnica.

Ta slovnica je prvo in najslavnejše delo Metelkovo. Ko je začel predavati slovenščino v bogoslovnici, ni imel nobene pripravne učne knjige: Vodnikova mu je bila premalo obsežna, Kopitarjeva pa preučena za začetnike. Zategadelj je imel jako težavno nalogo in želel si je nove slovnice. Pridno je nabiral

gradiva za njo v učenih knjigah in v nepokvarjeno govorečem narodu. In nabral si ga je kmalu toliko, da je dal v dežel svojo knjigo neminljive vrednosti. Spisal jo je po vzgledu češke slovnice, ki jo je spisal „očak slovanskega jezikoslovja“ Dobrovský. Toda vzel si je slovnico češkega učenjaka samó za uzor, slovnica Metelkova je samostojno in izvorno delo. Metelkova slovnica je podlaga in ogrodje malo ne vseh slovenskih slovníc, ki so se spisale do naših časov. Pisana je s premišljenostjo in globokoumnostjo odlikuje, se po čistem, a lahko umljivem jezici in še vedno se dobode v njej kaj novega pa dobrega. Kar so tu pa tam razlagali in razpisovali jezikoslovci pozneje, to ima sem ter tja povedano vže Metelko ob kratkem, v jedru ali v osnovi, in še tiči v njej marsikatero dobro, doslej neizluščeno zrno. Za razno mešanico, ki so jo pisali ali hoteli pisati nekateri pisatelji slovenski, jemaje besede iz drugih slovanskih jezikov, a ne iskaje dobrih domačih, Metelko ni bil in zlata pravila sta mu narekovala le narod, nepokvarjeno govoreč, in staroslovenščina. Vender se je oziral premalo na razna slovenska narečja, dolenjščina mu je bila povsod prva. Umislil si je Metelko tudi nov črkopis (narejen po latinici in cirilici), kateri nazivamo po njem „metelčica“ in ki je zakrivil glasovito „abecedno vojno“, o katerej pozneje. Imel je strog jezikosloven okus in ocenjeval je slovnice in druge knjige slovenske, ki so se mu poslale na ogled. Metelko je bil ves slovničar in kot tak si je ohranil odlično mesto v slovenskej književnej zgodovini.

Med Metelkovci, rekše tistimi, ki so pisali deloma v „metelčici“ in se potegovali za njo, najznamenitejši so: Zalokar, Bugar in Potočnik.

Janez Zalokar se je porodil v Šmarjeti na Dolenjskem in je umrl kot župnik v pokoji 1872. l. v Ljubljani. Bil je izmed najboljših pisateljev tiste dóbe in je jel prvi pisati v „metelčici“. Še 1848. l., ko so vže davno „metelčico“ pokopali, pisal je o slovenskem pravopisu in priporočal Metelkov črkopis. Dal je na svitlo več pobožnih knjig (*Tomaž Kempčan*) in 1854. l. je izdal knjigo (v gajici): „*Umno Kmetovanje in Gospodarstvo*“, ki je došla jako dobro kmetovalcem in gospodarjem ter so jo prebirali z veseljem. V rokopisu je ostavil slovenski slovar, ki se uporablja za slovensko-nemški Wolfov slovar, kateri pride kmalu v dežel.

Blaž Potočnik se je porodil v Struževem pri Kranji in je umrl kot župnik v Šent-Vidu pri Ljubljani 1872. l. Pisal je v vezanej in nevezanej besedi, zlagal izvorno ali prelagal. V prvej vrsti je bil pesnik. Zlagal je pesni prav v narodnem duhu in v lahnej obliki, da so bile pripravne tudi za petje. Zato so se njegove pesni mej narodom tako naglo udomačile in še danes poje se mnogo njegovih pesnic (Pridi Gorenc — Ko dan se zaznava — Kdor ima srce itd.). Sosebno so se mu posrečile svete ali cerkvene pesni, ki so se pele in se še pojó po cerkvah. Raztresene so pesni njegove po raznih časopisih, a tudi sam je izdal „svete pesmi“ v posebnej knjižici v večjih izdajah. A ne samó pesni, tudi napeve je skladal zvečine sam svojim pesnicam. Jezik njegov se odlikuje po „čistosti in pravilnosti“, kakor sploh vseh Metelkovcev, in spisal je tudi nekaj knjig nabožne vsebine. Ko je začela izhajati „*Kranjska čbelica*“, pridružil se je njenim pevecem in zakrožil več pesnij. „*Novice*“ je podpiral v vezanej in nevezanej besedi, ravno tako je podpiral „*Slovenski Cerklveni Časopis* (1848) in „*Zgodnjo Danico*“ z jedernatimi spisi in pesnimi,

Malo ne jedno leto je uredoval „*Ljubljanski Časnik*“ (1850) in sodeloval pri nemško-slovenskem slovarji Wolfvem (1860). „*Pratiki*“ je zlagal navadno gâsla, zastavice in vremenstvo. Potočnik je bil široko izobražen mož in izveden v vseh strokah. Govoril je mnogo jezikov, a slovanska narečja so mu bila prirojena in priljubljena. Ko se je uvela 1848. l. slovenščina v srednje šole, naprosili so Potočnika, da spiše pripravno slovnico. Spisal jo je naglo (*Grammatik der slowenischen Sprache*, 1849), zato ima marsikake nepopolnosti. Zboljšan pa je drugi natis 1858. l. Spisal je ali uredil še več drugih šolskih knjig. Leta 1866. je ustanovil v Šent-Vidu „narodno čitalnico“. Naredil pa je blagi mož še mnogo več. Bil je poseben prijatelj petja in kot stolni kaplan v Ljubljani je storil mnogo za povzdigo cerkvenega petja. Blaž Potočnik je bil resnično pobožen duhovnik, zvest državljani avstrijski, ljubezniv prijatelj in dober tovariš, učen in moder Slovenec.

Jože Bugar je umrl kot župnik v Šmartnem pri Litiji 1870. l. ter je slôvel kot hud Metelkovec. Pisal je zvečine v „metelčici“ in prevel več povesti Kristofa Šmida v lepej slovenščini.

To so bili poleg nekaj drugih glavni branitelji in čestitelji „metelčice“.

Pozdravlja te

P. B.

Sinajsko gorovje in gora Horeb v Arabiji.

Petrejske Arabiji na južnem oglu sinajskega ali petrejskega polotoka, ki je večinoma pust in skalovit, nahaja se gora Horeb, ki vam jo kaže denašnja „Vrtčeva“ slika. Dobro vem, da ga ni med vami, ki bi ne bil slišal še nikoli tega imena, posebno med ónimi, ki hodite v šolo. Naj vas le nekoliko spomnim zgodeb sv. pisma stare zaveze, posebno na óno znamenito zgodbo o Mozesu, ko je pasel Jetrove ovce. Zgodba se pričenja s sledečimi besedami: „Ko je Mozes necega dne gnal ovčjo čredo daleč v puščavo, prišel je do gore Horeb. Tu se mu prikaže Bog v ognjenem grmu. Mozes se čudi, da grm gori, pa ne zgori. Stopi bliže k grmu, ali Gospod mu reče iz gorečega grma: Ne bližaj se tù sèm! Sezuj poprej svoje črevlje, zakaj kraj, na katerem stojiš, sveta je zemlja. Jaz sem Bog tvojih očetov! i. t. d.“ — V tej prelepej zgodbi ste najpred slišali o gori Horeb, katero Mozes „božjo goro“ imenuje, ker se je pozneje na jednom vrhu ali odrastku rečene gore, in to na gori Sinaji, Bog prikazal izraelskemu ljudstvu in mu dal deset zapovedi. Sinajski ali petrejski polotok leži v podobi trikota ob sueškem in akabskem zalivu, v katera se rudeče morje proti severo-vzhodu in severo-zahodu izteka. (Vzemite v roke zemljevid prednje Azije in našli bode te takój sinajski polotok na jugovzhodu od Palestine.) Ves ta trikot, ki se zajeda v rudeče morje, imenoval se je v starem veku skalovita Arabija (Arabia petraea). Na južnem oglu rečenega polotoka se razteza velikansko sinajsko gorovje s premnogimi razrastki, mej katerimi sta za nas posebno znamenita dva vršaca, severni in južni. Severni vršac sinajskega gorovja je Horeb (zdaj Ras es-Sufzafeh), južni pa Sinaj (Dschebel Muza, Mozesova gora). V znožji Horeba se razteza velikanska planjava, ki meri preko dva